

УДК 94 (477)«1985-1991»

ІРИНА ХОМУТОВСЬКА

м. Миколаїв

kischakit@gmail.com

СУЧАСНИКИ ПРО ПЕРІОД ПЕРЕБУДОВИ (1985–1991 рр.)

Кожний історико-еволюційний поступ розвитку суспільства, особливо реформаторський, що спрямований на зміну чинного новим мирним шляхом має своє підґрунтя і відображається в тих чи інших офіційних документах та інших джерелах інформації, спрямованих на донесення відомостей до широкого загалу про його сильні і слабкі сторони, переваги та недоліки. Досліджено безпосереднє сприйняття сучасниками періоду «перебудови» соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: «перебудова», сучасники, спогади, економіка, розвиток.

Польський історик другої половини ХХ ст. Єжи Топольський (1928–1998 рр.) слушно зауважував: «... в історії між зовнішнім світом (минулим) та істориком розташовані історичні джерела... Можна сказати, що історик вивчає зовнішній світ за допомогою джерел. При цьому історик вже має певний досвід інтерпретації, тому вивчення є водночас конструюванням спостережуваного світу». «Сильна» сторона мемуарів у тому, що їхній автор був безпосереднім учасником описаних ним подій. У цьому контексті цікаві власне особисті враження очевидців про певну подію, а також окремі штрихи, які зазвичай відсутні. Скажімо в офіційних документах складених державними службовцями чи посадовими особами. Виокремлені факти, після ретельного дослідження спогадів, використовуються як доказова база власних досліджень [14].

За твердженням українського бібліографа Івана Калиновича (1885–1927 рр.) «їх (мемуарів. – І. Х.) не в силі заступити ні офіційні акти, ні історичні документи. Мемуари, це живі пам'ятники життя наших предків, фотографічні знімки людей даної епохи, їхнього побуту, світогляду, звичаїв...» [4]. Цінність цих джерел (джерел особового походження. – І. Х.) зумовлюється особливостями їх походження, оскільки вони належать конкретному автору, а відтак відображають безпосереднє сприйняття ним навколишнього світу, історичних подій і явищ. По-перше, в них закладена своєрідна інформація соціально-психологічного рівня... По-друге, матеріали особового по-

дження нерідко містять такі відомості, яких немає в інших джерелах...» [3].

Нині не є секретом те, що радянська ідеологія мала своєю метою заповнити і витіснити будь-яку самобутність, національну ідентичність та вплинула на світогляд і оцінку того періоду значною кількістю населення. Показовим є те, що тривалий період національностям не вистачало культурної ідентифікації і незалежності. Пропагандистськими спорудами та іменами в більшості партійних функціонерів був представлений псевдоідеологічний зміст, ними насичувалися територіально-географічні карти і промислові та освітницько-культурні забудови і центри. Відповідальні працівники (інструктори, партторги, ідейні комуністи) з трибуни закликали до колективізму, а не до власницького індивідуалізму, який знаходиться в основі приватної форми власності та ринкової економіки. Забезпечуючи тотальний контроль засобами масової інформації над свідомістю населення у СРСР безконкурентний маховик комуністичної пропаганди не мав аналогів майже 70 років.

Дослідження проблематики «перебудови» 1985–1991 років характеризується багатоаспектністю, різноманітністю та ґрунтовністю. Проте до останнього часу залишається значна кількість маловивчених питань, які потребують висвітлення і ще чекають свого розкриття, зокрема особисті враження сучасників періоду «перебудови» щодо стану соціально-економічного розвитку України.

Метою роботи є дослідження безпосереднього сприйняття сучасниками періоду

«перебудови» соціально-економічного розвитку України.

У пікові роки так званого «періоду застою», коли тоталітарна система ніби й створювала для творчих особистостей умови для розвитку у вузькому коридорі, але окресленому чіткими кордонами комуністичної ідеології. В цьому проході – «повна свобода»... Кожен бився в тому коридорі, як умів, а дехто знаходив навіть несподівані можливості для висловлення власних думок. Класичним прикладом отих пошуків може бути писана дещо раніше праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». У часи «розвитку української радянської культури» (постійно вживалось таке твердження) уже освітянських осередків узагалі не було – скрізь українців навчали з дитинства й до вузу російською мовою. Тобто, поглиблювалася і посилювалася імперська політика русифікації, прикрита фальшивими гаслами про «інтернаціоналізм», «дружбу народів», «український буржуазний націоналізм» [2]. Відповідно з історії України викидалось або спотворювалось все, пов'язане з українським визвольним рухом, національною свідомістю та вживанням рідної мови.

«Соціалістичний реалізм – стверджувалось в статуті радянських письменників, – є основним методом радянської художньої літератури і літературної критики, вимагає від художників правдивого, історично конкретного відображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість і історична конкретність художнього відображення дійсності повинна поєднуватися з задачею ідейної переробки і виховання трудящих в дусі соціалізму» [8].

Керуючись законом Ціцерона для істориків: «Історик ніколи не осмілиться придумати явище, ніколи не змовчить про правду, зробити викладення явищ упередженням» на підставі публіцистичних, архівних матеріалів та особистих вражень окремих сучасників періоду «перебудови» на засадах об'єктивності та неупередженості досліджено їх думки та судження.

Загальновідомо, що імперська політика Москви тих часів, принцип «боротьби з націоналізмом» на засадах догматично-облудної ідеології здійснили свій вплив на сприйняття

суспільством ролі та місця комуністичної партії в той період, на широкий загаль населення СРСР та в першу чергу тих осіб, які були наділені певними владними адміністративно-управлінськими повноваженнями [2].

Член Політбюро ЦК КПРС Єгор Лігачов (замість генерального секретаря ЦК КПРС Михайла Горбачова, який перебував на першій зустрічі в м. Женева 19-21 листопада 1985 року з Президентом США Рональдом Рейганом) оглядаючи українську експозицію на ВДНГ звернувся до членів Політбюро, ЦК КПРС, союзних і республіканських галузевих міністрів: «Ось, погляньте, як гарно живе Україна. Але потрібно було б допомогти Москві, Ленінграду...». Тут його перебив перший секретар ЦК КПУ Володимир Щербицький: «Так-так, допомогти, звичайно, потрібно, але тільки самим їсти нічого» [15].

Важливим є той факт, що Україна центром розглядалася в першу чергу як житниця СРСР, яка повинна була забезпечувати його продовольчими ресурсами. Підтвердженням цього є зокрема те, що в 1980-х роках Миколаївський комбінат хлібопродуктів вважався одним з кращих в СРСР.

Сучасник того періоду (член ЦК КП України, 1986р.) і Президент незалежної України (1994–2005 рр.) Леонід Кучма (9.08.1938 р.н.) в 2003 році зазначав: «Україна зайняла важливе місце в системі міжнародних і, перш за все, європейських відносин. Ми мали, скажу м'яко, проблеми з нашими сусідами – з Росією, Польщею і Румунією, і нам вдалося владнати ці проблеми цивілізованим шляхом. Не перестану нагадувати, який тяжкий шлях відновлення взаємної довіри на державному рівні ми пройшли з Росією. Але ми його пройшли, ми підписали «Великий договір», вирішили проблеми Чорноморського флоту. Українська сторона діяла абсолютно коректно, всебічно враховуючи інтереси Росії. Щодо дрібних негараздів, вони неминучі, це природний процес притирання. Хто їх згадає через 50 років? Не збулось жодне із песимістичних (та злостивих) пророцтв, недоліку в яких ми не відчували всі десять років, що пройшли. Україна кожен раз була стійкішою, мудрішою, твердішою, ніж побоювались її товариші і надіялись недруги і це також одна із красномовних оцінок пройденого нами шляху» [7].

Виключаючи чисто політичний аспект на засадах неупередженості та не вдаючись до детального аналізу кожного твердження Л. Кучми зазначимо лише те, що не потрібно було чекати 50 років, все, що так «гарно» було «владнано» з Росією призвело до того, що 25-річчя незалежності Україна зустріла в стані анексії Криму Росією, війни на сході країни ... Логічно виникає питання: «Коли Україна була «стійкішою, мудрішою, твердішою...» «всебічно враховуючи інтереси Росії?» Хіба що на гарних корольових світлинах Л. Кучми «товариша» чи «друга» представника «братнього російського народу» В. Путіна, розміщених в авторському виданні Л. Кучми «Украина – не Россия» (2003 р.).

Можливо це є тими засадами, що в 2017 році після 25 років самостійності республік Радянського Союзу перший і останній Президент СРСР Михайло Горбачов в інтерв'ю ТАРС (за повідомленням gazeta.ua) заявив про можливість відновлення СРСР в його колишньому складі та колишніх кордонах на добровільних засадах. Вважає, що більше можливим є поява в межах колишнього союзу нової союзної держави. За його думкою: «Радянського Союзу – немає, а союз – так. Я рахую, що новий союз може бути». Екс-президент СРСР М. Горбачов підтримав анексію Криму Росією. Заявив, що в аналогічній ситуації поступив би також так, як В. Путін [1].

Леонід Шараєв (12.04.1935 р.н.) в 1980–1990 рр. працював першим секретарем Миколаївського обласного комітету Комуністичної партії. У авторському виданні «Время выбрало нас» (2014 р.) оцінюючи економіко-виробничий потенціал України зазначає: «отримавши в спадщину від економіки Союзу Україна безперечно, була розвиненою індустріальною державою. За обсягами матеріального виробництва займала друге місце після РРФСР, а її питома вага в загальнодержавному національному доході складала близько 18%; частка промисловості становила 50,5%; сільського господарства – 21,4%; будівництва – 9,9%; транспорту та зв'язку – 5,7%... Потенціал і перспективи України на початок 1992 року оцінювалися 83 балами із 100 при 72 у Російській Федерації» [16].

Життєвий, трудовий та управлінський досвід державного службовця першого рангу

(вибирався депутатом Верховної Ради СРСР IX, X, XI скликань, народним депутатом СРСР (1990–1991 рр.), депутатом Верховної Ради УРСР IX скликання: був членом Центральної Ревізійної комісії ЦК КПРС, членом ЦК Компартії України (1981–1991 рр.); перший заступник Керівника апарату Верховної Ради України (1990–2000 рр.) дозволяє Л. Шараєву викласти власне бачення історичного періоду існування СРСР поколінням воєнного лихоліття у інтерпретації до сучасних реалій; причин розпаду союзу та радянського устрою на співставленні реальностей наявної та уявної; необхідності подолання суспільної безвідповідальності, відкритості суспільства та дотримання національної гідності елітою України; потенціалу та місця України у світовому просторі. Особливої уваги заслуговують його думки та твердження щодо відповідальності посадових осіб держави за її майбутнє, патріотизму суспільства до України, дотримання принципів демократизму з чіткою виконавчою дисципліною. Спроба філософського осмислення періоду радянської доби свого життя та в сучасний період з встановленням постфактів не дає відповіді: яку ж роль виконав власне той чи інший високопосадовець (державний службовець чи пристосованець системи? – І. Х.), де ж його персональна відповідальність: перед нацією щодо збереження її самобутності, історичних коренів, національної ідеї, мови; за розбудову економіки держави; відстоювання її інтересів у світі як в період «перебудови» так і в сучасній дійсності? Відповіддю є те, що – ніякої, оскільки ними не перетворено особисті і групові інтереси на загальне добро.

Микола Круглов (10.11.1950 р.н.) в 1995–1990 роках та 2010–2013 роках – голова Миколаївської облдержадміністрації, аналізуючи ситуацію в СРСР до 1991 року та відзначаючи управлінську роль держави в її соціально-економічному розвитку зазначає: «Кожен з нас, від керівника підприємства, району, області до керівника самого високого рангу ідеологічно розумів, що основою всіх наших відносин, в тому числі економічних, є держава... На державі лежав тяжкий вантаж соціального захисту людини, забезпечення його житлом, різними послугами і таке інше... без відмінностей та заслуг. Інтереси держави

представляли Держплан. Рада Міністрів СРСР, які формували замовлення на всі види продукції: від мілких побутових до серйозних стратегічних. Слово «ліміт» було головним в економіці; існувало багато підприємств та господарств на рахунках яких були мільйони коштів, але їх керівники були пов'язані по руках: без виділеного ліміту не можна було придбати, умовно, навіть стілець... Але з іншого боку, було державне замовлення під який підприємство отримувало сировину, матеріали, комплектуючі і таке інше. Турбота керівника була в тому, щоб своєчасно і якісно виготовити продукцію, яка потім спрямовувалась на внутрішній ринок – в республіки, області, міста, села. В цьому розумінні керівникові особливого розуму мати не було потрібно, за нього вирішувалось більшість. Доходило до анекдотичних ситуацій: перевиконання планів в певний момент не схвалювалося, так як це вносило плутанину у взаємовідносини з міністерствами і Держпланом. Тоді виникали рухи «працювати на зекономлених матеріалах» або, ще краще «за того парня»... Держава була власником і вирішувала все за всіх» [6].

Анатолій Цехоцький (14.07.1951 р.н.) в 1985–1991 роках працював першим заступником голови Доманівського райвиконкому Миколаївської області. Доманівський райком Компартії України на той час здійснював керівну та направляючу роль у впровадженні рішень ЦК КП України. В районі нараховувалось 61 первинна та 17 цехових організацій. Чисельність членів партії – біля 3 тис. осіб. Бюро райкому здійснювало постійний контроль виконання власних рішень і пленумів партії. Періодично (раз у 2–3 роки) проводився партійно-господарський актив. На кожному підприємстві функціонували первинні партійні організації (залежно від чисельності комуністів були бюро або партійні комітети (понад 50 членів партії), до повноважень яких входило заслуховування керівників структурних підрозділів з питань невиконання планових завдань, що також позитивно впливало на кінцевий результат. Виконавча влада була представлена виконкомом районної ради народних депутатів з її апаратом та відповідними управліннями, селищною та тринадцятьма сільськими виконками.

У районі на той час нараховувалося 77 населених пунктів та 37 тис. населення; всього землі – 147 тис. га, сільгоспугідь – 135 тис. га, в т.ч. 105 тис. га – ріллі. Функціонувало 11 колгоспів, 9 радгоспів, із них 8 спеціалізованих господарств з вирощування свиней, одне господарство – спеціалізувалося по вирощуванню нетелі, 1 – міжгосподарське спеціалізоване господарство з відгодівлі ВРХ, 1 – спеціалізоване господарство з виробництва продукції птахівництва (яєць), а також – племінна інкубаторна станція по розведенню водоплавної птиці. В той час в районі нараховувалось великої рогатої худоби – 47 000 гол., дійного стада – 16 200, свинопоголів'я – 110 000, овець – 37 000 гол., птиці – 75 000 голів. Для обслуговування агропромислового сектору була в наявності потужна інфраструктура, до складу якої входили: райсільгосптехніка, райсільгоспхімія, міжколгоспбуд, механізована пересувна будівельна колона, маслосирзавод, 2 цегельних заводи, а також міжгосподарський комбікормовий завод. Із промислових підприємств 2 потужних кар'єри з виробництва щебню (Прибузький та Південнобузький), а також асфальтобетонний завод.

У цей період спостерігається потужний розвиток агропромислового сектора. Це стверджується впровадженням інтенсивних технологій по вирощуванню сільськогосподарських культур, застосуванням індустріальних технологій по вирощуванню кукурудзи, астраханської технології з вирощування овочів. Здійснюється програмування врожаю, розробляються технологічні карти по вирощуванню сільськогосподарських культур на кожне поле. Проводиться будівництво механізованих критих токів. В тваринництві впроваджується механізоване доїння корів з використанням молокопроводу. В спеціалізованих господарствах (колгоспах ім. Котовського та ім. Леніна) на молочних комплексах по 1200 корів доїння проводилось у доїльних залах. Запроваджувалися прогресивні форми організації та оплати праці в рослинництві – удосконалення роботи механізованих загонів, в яких створювалися спеціальні ланки, запроваджувався поточно-цикловий метод, в тваринництві – бригадний підряд. В третині господарств запроваджено радіозв'язок, що

давало позитивний результат у здійсненні оперативного керівництва виробництвом. Велика увага приділяється підвищенню професійних здібностей робітників, як у тваринництві, так і в рільництві; для цього працюють агрозоошколи. Підготовка механізаторських кадрів здійснюється на базі СПТУ-36. В соціальній сфері за рахунок міжколгоспбуду, механізованої, пересувної будівельної колони здійснювалось будівництво житла, міжселищних та безпосередньо в селах будівництво доріг з твердим покриттям, шкіл, дитячих садків та будинків культури. Як приклад, колгосп «Прогрес» за цей період побудував 11 км шляхів з твердим покриттям, в селах Вікторівка і Зелений Гай та 45 будинків поліпшеного планування для спеціалістів та колгоспників.

Кожен керівник, спеціаліст дотримувався принципу демократичного централізму, прагнув бути взірцем для підлеглих і членів суспільства. Питання виконавчої дисципліни було першочерговим для головних спеціалістів середньої ланки, які доводили щоденно через поточні завдання до виконавців та здійснювали оперативний контроль їх виконання. У додаток до чинного законодавства про працю, адміністративне та кримінальне законодавство, в господарствах розроблялись додаткові заходи щодо підвищення виробничої та виконавської дисципліни, які затверджувались на загальних зборах трудових колективів, що також сприяло підвищенню продуктивності праці. В адміністративних приміщеннях кожного підрозділу підприємств були обладнані ленінські кімнати, де підводились щодаквідні підсумки соціалістичного змагання (умови затверджувались на загальних зборах) трудового колективу по виробництву молока, а в інших галузях – щомісячно. Значна увага приділялась створенню сприятливого морально-психологічного клімату трудового колективу, морального і матеріального стимулювання. За виконання взятих соціалістичних зобов'язань вручались перехідні вимпели, грамоти, досягнення відмічались у стінгазетах, за річними підсумками вручались цінні подарунки (телевізори, холодильники, килими), а також грошові премії у розмірі до 3000 руб. [12].

Сергій Шевчук (27.10.1949 р.н.) в 1985–1991 роках працював у Миколаївській філії Київського державного інституту культури імені О. Є. Корнійчука на кафедрі соціально-культурної діяльності викладачем, доцентом та професором. Одночасно з 1985 по 1987 рік навчався в аспірантурі зазначеного інституту. Навчальний процес в інституті з підготовки спеціалістів соціально-культурної роботи базувався на фундаментальних знаннях соціології, загальної та соціальної психології, соціальної педагогіки, глибокому розумінні соціальних проблем розвитку суспільства та особистості, досконалому володінні методами культурно-освітньої роботи. Чітко простежувалась керівна роль комуністичної партії у навчальному процесі: всі студенти вивчали такі дисципліни, як «Історія КПРС», «Науковий комунізм», «Політична економіка», «Марксистсько-ленінська теорія культури». На засіданнях кафедри часто розгорались професійні дискусії щодо змісту й методів викладання. Всіляко заохочувався творчий підхід, інтерактивні методи викладання.

Науково-дослідна робота кафедри здійснювалась в рамках комплексної наукової теми «Теоретико-методологічні проблеми розвитку культурно-дозвілєвої сфери Південного регіону України». У межах теми викладачами кафедри здійснено соціологічні дослідження: «Соціальні проблеми та шляхи формування культури дозвілєвої молоді» (1989 р.), «Структура і зміст культурно-дозвілєвої діяльності населення м. Миколаєва» (1990 р.); «Соціальна захищеність молоді» (на матеріалах Миколаївської області, 1990 р.); «Вплив культурно-дозвілєвої діяльності на соціальну реабілітацію інвалідів» (на базі санаторію ім. М. М. Бурденко, м. Саки, 1991 р.). Розробка комплексної наукової теми кафедри (шляхом опитування різних груп населення, наукових спостережень, аналізу документів тощо) висвітила основні тенденції та пріоритети розвитку культурно-дозвілєвої сфери, дала змогу співставити їх із соціально-культурними процесами, що відбуваються в інших регіонах України, спрогнозувати перспективи підготовки фахівців. В той час (С. Шевчук) працював у складі групи з підготовки державної програми «Культура. Просвітництво.

Дозвілля на 1991–1995 рр.». Поряд із науковою та методичною роботою викладачі кафедри разом із студентами здійснювали активну творчо-виконавську роботу. Це перш за все підготовка та проведення різноманітних культурно-дозвіллевих програм для різних категорій населення (молодь, сімейні, люди похилого віку, мешканці гуртожитків, дітси-сироти, інваліди тощо). Щорічно проводилось близько 50 творчих виступів. Традиційно кожного року кафедра проводила посвячення першокурсників у студенти, новорічний бал-маскарад, першоквітневі гуморини, День відкритих дверей, конкурси художньої творчості студентської молоді. Викладачами кафедри були започатковані цікаві форми розвитку студентів, «Творчі понеділки» (згодом «Творчі четверги») – щотижневі самостійно підготовлені виступи студентських груп [13].

Звертає на себе той факт, що ні голова облдержадміністрації, ні заступник голови райвиконкому, ні викладач інституту не аналізують стан у профільній діяльності з точки зору принципів задекларованих в «перебудовному» документі, тут вони власне розуміли та виконували свої посадові обов'язки за усталеними попередніми настановами в сфері економіко-виробничої та освітньої діяльності на відповідному рівні.

Микола Ніваліхін (1941–2017 рр.) в кінці 1985 року був призначений інструктором об'єднаного комітету профспілок (ОКП) тресту «Миколаївсьльбуд» (м. Миколаїв); головою ОКП обрано Віктора Граматіка (04.08.1955 р.н).

На виконання постанови ЦК КПРС про об'єднання трестів сільбуду та облміжколгоспбудів на базах сільбуду було здійснено реорганізацію трестів «Миколаївсьльбуд», «Чорноморрембуду» та «Миколаївський облміжколгоспбуд» в об'єднання «Миколаївоблагробуд». За рекомендацією нового складу парткому об'єднання «Миколаївоблагробуд» на конференції трудового колективу в 1986 році заступником голови профкому об'єднання обрано М. С. Ніваліхіна. Всі районні будівельні організації перейшли в підпорядкування новоствореного об'єднання, районні профспілки відповідно також переходили в його підпорядкування з подальшим підпорядкуванням обкому профспілок робітників сільсько-

го господарства. Партійні комітети трестів відповідно були також реорганізовані.

В зв'язку з реорганізацією в принципі всю роботу потрібно було розпочинати з початку, оскільки в місті партійна і профспілкова організації знаходились в міському підпорядкуванні, то партійні організації на місцях підпорядковувались райкомам партії, а профспілкові організації виходили на профком об'єднання, хоч і виконували одні і ті ж завдання. Відстоюючи права працівників будівельних організацій відносини між адміністрацією і трудовим колективом врегульовували шляхом укладання колективних договорів, контролювали стан їх виконання; забезпечували проведення роз'яснювальної роботи, навчання, регулярних семінарів з головами первинних профспілкових організацій. Завдяки нашим зверненням до профільного міністерства, ЦК профспілок сільські будівельники (каменярі) отримали змогу виходити на пенсію: чоловіки в 55 років, жінки в 50 років. Це потребувало проведення атестації робочих місць, в окремих організаціях цього не проводилось і в кінці кінців страждали люди. Необлаштованість умов праці та її невирішення створювали нездорову ситуацію. Житла будувалось (і особливо по місту Миколаїв) дуже мало, черга на його отримання була значною. З цього питання готувалась і подавалась значна кількість звернень як до обласного комітету партії так і профільного міністерства, проте кардинальних позитивних зрушень не досягалось.

Після аварії на Чорнобильській АЕС всі сили треста були спрямовані на ліквідацію наслідків лиха. Всі підрозділи треста в певній мірі були задіяні в Київській області на будівництві житла для потерпілих від аварії під контролем В. І. Граматіка, як представника парткому треста. Багато уваги приділялось оздоровленню працівників об'єднання та їх дітей на базах відпочинку в с. Рибаківка «Морська хвиля», «Хвиля» та піонерському таборі «Космос». Вартість путівки відпочиваючих частково відшкодовували первинні профспілкові організації, піонерські путівки, як правило, були майже безкоштовними, а в дорослих – не вище половини загальної вартості. На базах відпочинку оздоровлювалося

населення з зони ураження Чорнобильської АЕС.

В кінці восьмидесятих на початку дев'яностих років (XX ст. – I.X.) в місті активізувався Народний Рух, на вул. Радянській (м. Миколаїв) стояли люди з плакатами та жовто-блакитними прапорами, що виголошували різні лозунги. На засіданнях парткому (де на обліку були комуністи зі стажем та фронтовики) та управління порушувалося питання: чому «мовчить» влада? чому керівництво міста не вживає ніяких заходів? Було прийнято рішення провести рейд. У вихідний день ми ходили по вулиці Радянській...зустрічалися, обмінювалися думками, які часто не співпадали і були протилежними... були ситуації щодо неузгодженості вчинків тієї чи іншої людини, їхнє використання тієї чи іншої ситуації у власних корисливих цілях... в країні йшла перебудова...[11].

Погоджуємося і вважаємо за доцільне наведення авторським колективом у праці «Соціально-економічна географія України» (2000 р.) того, що: «Збуваються пророчі слова німецького філософа і письменника Йоганна Готфріда Гердера, сказані у 1769 р.: Україна стане колись новою Елладою. Прекрасне підсоння (клімат – *О. Ш.*) цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля колись прокинуться [...]. Постає культурна нація і її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля – ген у далекий світ» [10]. Пройшло майже 250 років... Наведені спогади окремих сучасників періоду «перебудови» вселяють оптимістичну надію, яку не втрачаємо, що все-таки ці слова збудуться. Вселяє надію і те, що: «з 80-х років XIX ст.. учені країн СНД дають нове тлумачення марксистсько-ленінської теорії прав людини, відштовхуючись від внутрішньо – і зовнішньополітичних умов розвитку – відкритості суспільства, політичного плюралізму, природних прав людини тощо» [9].

У будь-якому суспільстві на ґрунті певних суспільних виробничих відносин виникають і діють економічні закони, що не залежать від волі і свідомості людей, тобто мають об'єктивний характер. Люди, члени того чи іншого суспільства, можуть (знову ж таки не свавільно, а відповідно до логіки вимог зага-

льних соціологічних законів) змінювати умови існування, тобто суспільні виробничі відносини, які повністю визначаються економічними законами, але вони не можуть змінювати або перетворювати самі закони.

Реформування економіки, а тим більше трансформація економічної системи, їх прогресивна спрямованість зрештою виливається у певні соціальні наслідки. Бо економічні перетворення, якщо вони не передбачають піднесення економічної могутності, зростання добробуту населення, соціальної захищеності громадян, різнобічного розвитку особистості та вдосконалення самого способу життя, стають не тільки не виправданими, а й руйнівними. Тому будь-які трансформаційні процеси, кінець кінцем, мають обумовлюватись ефективною соціальною політикою держави, спрямованою на забезпечення прав та інтересів кожної людини. Слід відзначити те, що проголошений курс на прискорення та «перебудову» заклав основу та частково запровадив в життя ідею М. Горбачова про можливість реалізації зміни соціально-економічного розвитку СРСР у відповідності до нових умов. Однак, зважаючи на відсутність ефективного механізму впровадження якісних змін загалом в СРСР та Українській РСР зокрема (у виробничій сфері та свідомості радянського народу) не відбулося, а це призвело до того, що визначені цілі не були досягнуті.

Список використаних джерел

1. Горбачов увидел возможность воссоединения СРСР. Панорама Николаева. Информационный бюлетень №11. — 2016. — Декабрь.
2. Жадько В. О. Благославление святым Николаем / Передм. В. Батченка. — К.: Департамент, 2000. — 564 с.
3. Историчне джерелознавство [Текст]: підручник для студ. істор. спец. вищих навч. закладів / Я. С. Калакура [та ін.] — К.: Либідь, 2002. — 486 с.
4. Калинович І. Українська мемуаристика 1914–1924 рр. (Бібліографічний реєстр) / Іван Калинович. — Едмонтон: Вид-во Канадського ун-ту укр. студій, Альбертський ун-т, 1991. — 32 с.
5. Кремінь В. Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В. Г. Кремінь, Д. В. Табачник, В. М. Ткаченко. — К.: «ARC-UKRAINE», 1996. — 793 с.
6. Круглов М. Мы шли дорогой проб и ошибок. / М. Круглов // Южная правда. — Николаев. — №18-19. — 2017. — 18-21 февраля.
7. Кучма Л. Украина — не Россия. / Л. Кучма. — М.: Время, 2003. — 560 с.
8. Панферов Ф. И. Родное прошлое. Повести и рассказы. Публицистика / Ф. И. Панферов. — М.: Изд-во «Правда», 1989. — 480 с.

9. Скакун О. Ф. Ретроспективне тлумачення правової теорії / О. Ф. Скакун // Поняття, терміни і категорії історико-правової науки. Матеріали XXI міжнар. історико-правової конф. 23-26 квітня 2009. — Миколаїв. ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — С. 43—49.
10. Соціально-економічна географія України : Навч. посібник / За ред. проф. Шаблія О. І. — Львів : Світ, 2000. — 680 с.
11. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський: [пер. з пол. Н. Гончаренко]. — К. : К.І.С., 2012. — 399 с.
12. Спогади Ніваліхіна М. С. — 03.2015. — 3 с.
13. Спогади Цехоцького А. С. — 02.2015. — 3 с.
14. Спогади Шевчука С. П. — 01.2015. — 2 с.
15. Фалько В. Другие будут нас уважать тогда, когда мы научимся уважать сами себя / В. Фалько // Вечерний Николаев. — 2017. — № 17. — 16 февраля.
16. Шараев Л. Г. Время выбрало нас / Л. Г. Шараев. — Киев-Николаев. Издательство Ирина Гудым, 2014. — 288 с.

IRYNA KHOMUTOVSKA
Mykolaiv

CONTEMPORARIES ABOUT THE PERIOD OF «PERESTROIKA» (1985–1991)

Each historical and evolutionary progress of society, especially the reform, which aims to replace the current new peaceful means has its basis and reflected in various official documents and other information sources, aimed at delivering information to the public about its strengths and weaknesses, advantages and disadvantages. Investigated the direct perception of contemporaries period of "perestroika" economic and social development of Ukraine.

Key words: "perestroika", contemporaries, memories, economy, development.

ИРИНА ХОМУТОВСКАЯ
г. Николаев

СОВРЕМЕННОКИ О ПЕРИОДЕ ПЕРЕСТРОЙКИ (1985–1991 ГГ.)

Каждый историко-эволюционный прогресс развития общества, особенно реформаторский, направленный на изменение действующего новым мирным путем имеет свое основание и отражается в тех или иных официальных документах и других источниках информации, направленных на донесение сведений до широкой общественности о его сильных и слабых сторонах, преимуществах и недостатках. Исследовано непосредственное восприятие современниками периода «перестройки» социально-экономического развития Украины.

Ключевые слова: «перестройка», современники, воспоминания, экономика, развитие.